

הרב א. י. קוק ומאבק הפועל המזרחי על זכותו להתישבות

במשך כשבע שנים וחצי, מאביב תרפ"ח ועד תחילת תרצ"ג, נאבק ארגון הפוהמ"ז עד שהוכרה הלכה למעשה זכותו להתישבות עצמאית משלו על אדמת ארץ-ישראל. באחד משלבי המאבק שלח הרב א. י. הכהן קוק מכתב להנהלת הסוכנות היהודית, כדי לתמוך בפוהמ"ז במאבקו זה. אותו המכתב, המתפרסם בזה לראשונה, נמצא באחד התיקים של מחלקת ההתישבות שעל יד ההסתדרות הציונית. גיליתיו, כשאספתי את החומר למחקרי המקיף על "שבע שנות המאבק של הפועל המזרחי על הזכות להתישבות", העומד להתפרסם בע"ה בקרוב. מן הדין להקדים ולסכם בקיצור נמרץ ממחקרי את הרקע לכתיבתו של מכתבו המענין של מרן הרב זצ"ל כדי להבינו כראוי (לכל ציוני המקורות הרבים והמדויקים — ר' במחקרי הנ"ל).

כבר זמן קצר לאחר יסוד הפוהמ"ז בתרפ"ב, נשמעו קולות התמרמרות גדולה בקרב חברי הפוהמ"ז נגד היחס השלילי, העדר הרצון הטוב והאפלייה כלפי תוכניות ההתישבות של הפוהמ"ז מצד ראשיהן של הנהגה הציונית ושל מחלקת ההתישבות. מאבק הפוהמ"ז על עצם זכותו להתישבות התחיל באביב תרפ"ה, כאשר ראשיו מנסים להבטיח, לקראת הקונגרס הציוני הי"ד בקיץ תרפ"ה, את עלייתם הקרובה של חבריהם להתישבות הראשונה של הפועל המזרחי. מאז התנהל עיקר המאבק בתוך המוסדות השונים של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית באמצעות מו"מ, תזכירים, סקירות ומכתבים. בדרך זו הושגו אמנם כמה השגים חשובים: בחמש שנותיו הראשונות של המאבק, מקיץ תרפ"ה ועד סתו תרצ"א, התקבלו החלטות חיוביות שונות למען ההתישבות הראשונה של הפוהמ"ז בכלל ולמען זו בשיד-אבריק (היום: שדה-יעקב) בפרט, ב-3 קונגרסים ציוניים (מתרפ"ה—תרפ"ט), בשתי ישיבות של הועה"פ הציוני (בתרפ"ו ובתרפ"ח), ע"י הנהלת הקק"ל וע"י הנהלת הסוכנות היהודית. אולם אף אחת מהחלטות אלו לא בוצעה ע"י הנהגה הציונית, הנהלת הסוכנות ובעיקר ע"י מחלקת ההתישבות שעל יד ההסתדרות הציונית. מצבה הכספי של הסתדרות זו היה אמנם קשה מאד, אך בכל זאת הוקמו באותה התקופה עשרות קיבוצים ומושבים של חוגי השמאל, כגון משמר העמק ועוד.

המאבק הגיע לשיאו בסתו תרצ"א: בא' חשוון אותה השנה אישרה הנהלת הסוכנות היהודית את הצעתו של בבלי (מנהל המחלקה להתישבות), שאומצה ע"י רופין (ראש המחלקה), להפסיק את כל התשלומים לשיד-אבריק, מושבו הראשון של הפועל המזרחי,

שהוקם 3 שנים לפני-כן בכ"ו אלול תרפ"ז על אפה ועל המתה של ראשי המחלקה להתישבות. במשך אותה תקופה של 3 שנים נגרם סבל רב לחלוצי "ארגון א' למושבי-עובדים של הפוהמ"ז", שהתישבו בשיך-אבריק, כשבעייתם העיקרית מההתחלה היתה מצבם הכספי התמור עקב חוסר נכוונתה של המחלקה להתישבות לבצע את ההחלטות הנ"ל של המוסדות הציוניים השונים. פירושה המעשי של החלטת הסוכנות הנ"ל מא' חשון תרצ"א היה: חיסולה של הנקודה הראשונה של הפוהמ"ז.

מיד לאחר שנתקבלה החלטה זו, נחלצו ראשי הפוהמ"ז למנוע את ביצועה. האמצעי העיקרי לכך היה הפעלת החברים והאוהדים בארץ ובחו"ל. לשם כך הפיצה הנהלת הפוהמ"ז ביניהם פרטיכל של ישיבה, שהתקיימה בכ' חשון תרצ"א, בין רופיז ובבלי, ראשי המחלקה להתישבות, לבין ראשי הפוהמ"ז, ובראשם משה שפירא. בפגישה זו נתנו נציגי הפוהמ"ז פורקן מלא להתמרמרותם הרבה ולהרגשותיהם הקשות, שהצטברו במשך יותר מחמש שנים.

בתגובה על קריאת הפרטיכל הזה קמה סערה עזה בקרב אוהדי הפוהמ"ז בארץ ובחו"ל. נתקבל "שיטפון", כדברי רופיז עצמו, של מכתבי מחאה ומברקים חריפים, גם מחברי הארגון ואף מראשי הקק"ל, גרנובסקי (גרנות) ווויץ.

התגובה הראשונה מהרבות על קריאות פרטיכל באה מרבה הראשי של ארץ-ישראל, הרב א.י. הכהן קוק, שכתבה בכ"ח חשון תרצ"א, רק שמונה ימים לאחר קיום הישיבה הנ"ל בין ראשי המחלקה להתישבות לבין ראשי הפוהמ"ז.

לזרם המחאות היו שתי תוצאות חשובות בטווח קצר:

(1) אי-ביצועה של ההחלטה הנ"ל מא' חשון תרצ"א.

(2) פתרון זמני להעסקתם של חברי שיך-אבריק.

בכל זאת הלך ונסתכך מצבו של שיך-אבריק בתרצ"ב, כי עד אז המשיכו מחלקת ההתישבות והנהלת הסוכנות לסרב ולבצע גם את ההחלטות הנ"ל של המוסדות הציוניים לטובת מושבו הראשון של הפוהמ"ז ואף את ההחלטות הברורות מאד של הקונגרס הציוני הי"ז מקיץ תרצ"א, שלפיהן נדרשה הנהלת הסוכנות "להוציא לפועל את התישבות הפוהמ"ז בשיך-אבריק" באמצעות סכום של 2000 לא"י, "שאין לקצצו".

לאור המצב הקשה מנשוא של שיך-אבריק, כפי שנתהוה בקיץ תרצ"ב, לא ראה הפוהמ"ז דרך אחרת אלא לבצע את התוכנית, שהודיע עליה זמן רב לפני-כן: בסיון תרצ"ב פונה הנהלת הפוהמ"ז לכל חברי הארגון בארץ ובחו"ל להעביר את תרומותיהם הקבועות מקרן היסוד להתישבות בשיך-אבריק. רק לאחר צעד דרסטי זה החליטה הנהלת הסוכנות, שעל המחלקה להתישבות להתחיל בבנינו הקבוע של שיך-אבריק. החלטה זו נתקבלה בא' חשון תרצ"ג, בדיוק שנתיים לאחר ההחלטה הגורלית הנ"ל מא' חשון תרצ"א, שביצועה היה גורם לחיסולו המידי של מושבו הראשון של הפועל המזרחי.

וזה הנוסח המלא של מכתבו מאת מרן הרב וצ"ל מכ"ח חשון תרצ"א, "לכבוד הנהלת הסוכנות היהודית", המתפרסם בזה לראשונה:

A. I. KOOK

Chief Rabbi
of the Holy Land
Jerusalem

מחשבה נא להזכיר את המספר
182

אברהם יצחק הכהן קוק

הרב הראשי לארץ ישראל
האידי
בעיר ירושלים תשכ"א

ב"ה יום כ"ח חמש עשרה תרצ"א

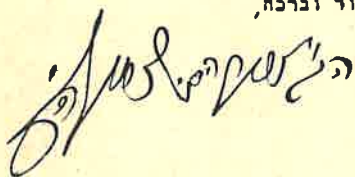
לכבוד מנהלת הסוכנות היהודית,

פה,

שלו' רב.

אתכבר בזה להעיר את הררת כבודם, בצבר הנקודה הסורחית אשר בשיך-
 אבריק, ששמעתי שישנה נסיה לכפל אותה, אני מוצא את עצמי מחוייב להגיד
 לחררת כבודם, שצער זה הוא נורא מאד ואינינו ראוי להעשות בשום אופן,
 נקודה שיושבים בה צעירים נאמנים לקדשי ר' בישראל היא צריכה להיות
 יקרה לנו ככפלים, סוף כל סוף חיי היהדות הספורים מוכרחים להיות.
 חכמים לישובנו בעתיד, וחסידו שעליו נעמוד איתן נגד כל חקמים עלינו לרע
 לרעה, ואם לעת עתה עדיין לא נתפתחו הרברים למדה זו, נצח ישראל יתנוסס
 בארץ אבות ורוח ר' על עמו לא יפוג והסרירים הללו, אשר לא עזבו את רגל
 הקודש והם נוצרי תורה ושוארי אמונים, הם ראויים להיות מאמצים מכל
 כחותינו חציבוריים באהבה, וקל וחומר שחלילה להרס את אשר כבר נבנת מצדם
 שדבר כזה יוכל לגרום התמרמרות אמיצה, שרק הרס יכול לצאת ממנה,
 ואנחנו כולנו רק אל חכנין של ארצנו ועמנו עינינו נשואות,
 על כן. חנני כופל את דרישתי שלא לננע בהנקודה הזאת רק לחוקה.
 ולהשאיר על הצביון הדתי שהיא עומדת עליו מאז,

ברגשי כבוד וברכה,

חזמה שתוקפו של מכתב חשוב זה — לא זו בלבד, שעדיין לא פג אלא שהוא היום עוד יותר אקטואלי מאשר בעת כתיבתו, לפני 44 שנה.

